

ความสำคัญของความหมายเชิงวัฒนธรรม ของลมฟ้าอากาศและภูมิอากาศ ต่อกรอบอนุสัญญาสหประชาชาติ ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

อ.ดร. ชยา วรธนประทีป

ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การก่อตั้งกรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change) ใน พ.ศ. 2535 เรื่อยมาจนถึงพิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol พ.ศ. 2548) และความตกลงปารีส (Paris Agreement พ.ศ. 2558) มีผลอย่างชัดเจนต่อแนวทางการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของแต่ละประเทศทั่วโลก ภายใต้เป้าหมายแบบไม่ผูกมัด ประเทศสมาชิกต่างพยายามร่วมกันลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและสนับสนุนแนวทางการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แต่ข้อมูลวิทยาศาสตร์และพันธุกรรมเหล่านี้จะกลายเป็นกิจกรรมในระดับท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างไร บ่อยครั้งมักจะเป็นการรณรงค์และให้ความรู้เพื่อหวังเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แต่ในเมื่อแม่บ้าน แพทย์ เกษตรกร ศิลปิน คนงานก่อสร้าง ผู้ประกอบการ หรือแม้แต่พระต่างก็มีความเข้าใจและตอบสนองต่ออากาศในพื้นที่ของตนไม่เหมือนกัน แล้วนักวิชาการจะสื่อสารและอธิบายคำว่า “การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ” ให้พวกเขาว่าอย่างไร ดูเหมือนง่ายแต่มีความซับซ้อนในเชิงภาษาศาสตร์และปรัชญาอย่างคาดไม่ถึง

หรือนั่นเป็นเพราะผู้เผยแพร่ข้อมูลถูกบังคับให้เข้าใจและสื่อสารจากมุมมองทางวิทยาศาสตร์เพียงด้านเดียว ผู้เขียนอยากให้ผู้อ่านลองก้าวข้ามจุดยืนทางวิทยาศาสตร์นี้ และลองทำความเข้าใจอากาศจากมุมมองทางสังคมศาสตร์ มานุษยวิทยาและประวัติศาสตร์ ลองถามตัวเองดูว่า อากาศข้างนอกบ้านที่เราบอกว่ามันเปลี่ยนนั้น เหมือนกับสิ่งที่เรียกว่า “การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ” หรือไม่ หรือมันมีความหมายมากกว่านั้น ผู้เขียนเชื่อว่าอากาศประกอบด้วยมิติทางกายภาพและทางวัฒนธรรม นั้นหมายความว่าเพื่อให้เข้าใจอย่างถ่องแท้และสื่อสารประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้เข้าถึงคนหลากหลายมากขึ้น จำเป็นจะต้องบูรณาการมุมมองและความรู้จากหลายสาขา

เนื้อหาของบทความนี้แบ่งเป็นสามส่วน เพื่อแสดงให้เห็นว่าองค์กรที่มีส่วนในการจัดการปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศไม่ควรมองข้ามมิติเชิงวัฒนธรรมของลมฟ้าอากาศและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในส่วนแรกจะกล่าวถึงลมฟ้าอากาศในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและปรัชญาในการดำรงชีวิต ในส่วนที่สองบรรยายถึงความแตกต่างระหว่างลมฟ้าอากาศและภูมิอากาศ และกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ที่ไม่ใช่เพียงประเด็นทางสิ่งแวดล้อม แต่ยังเป็นจินตนาการและวาทกรรมอีกด้วย ในส่วนสุดท้าย เป็นการตั้งคำถามว่า อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจะสามารถเรียนรู้อะไรได้บ้างจากมิติเชิงวัฒนธรรมของลมฟ้าอากาศและภูมิอากาศ

ลมฟ้าอากาศ : ก้องกัม ธีวิท จิตใจ

ในภาษาพูดทั่วไป คนไทยมักใช้คำว่า “อากาศ” หรือ “ฝนฟ้า/ฟ้าฝน” เพื่อกล่าวถึงความเป็นไปของปรากฏการณ์บนท้องฟ้าที่รับรู้และสัมผัสได้ ไม่ว่าจะเป็นแดดที่ร้อนผ่าวเผาผิวหน้า เสียงฟ้าร้อง กลิ่นไอนดินที่โชยมาขณะฝนตก เป็นต้น รวมถึงการสังเกตจาก ความหนาบางของเสื้อผ้าที่สวมใส่ พฤติกรรมของพืชและสัตว์ หรือบิลค่าน้ำค่าไฟฟ้า แม้คำว่า “ลมฟ้าอากาศ” (weather) จะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงชั่วขณะของสภาพบรรยากาศ ผู้เขียนต้องการเน้นว่าการเปลี่ยนแปลงในเชิงกายภาพจะไม่มี ความหมายเลยหากปราศจากการลงทุนทางความรู้สึกและความทรงจำ (Hulme, 2015; Vaddhanaphuti, 2017) เช่น อาการคิดถึงถึงใครบางคนที่มาพร้อมกับช่วงฤดูฝน หรือความโศกเศร้าเสียใจจากการที่พายุพัดถล่มบ้านเรือนเสียหาย ดังนั้นการรับรู้และอารมณ์ รวมถึงเงื่อนไขทางสังคมเศรษฐกิจต่างๆ และสิ่งของที่พบได้ในชีวิตประจำวันในท้องถิ่นของตน ล้วนประกอบให้ลมฟ้าอากาศนั้นมีความหมายทางวัฒนธรรมขึ้นมา (Barnes & Dove, 2015; Sarah Strauss & Orlove, 2003) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับลมฟ้าอากาศมักส่งต่อในรูปของมรดกทางวัฒนธรรมผ่านการสนทนาในชีวิตประจำวัน (Harley, 2003) ตำนาน (Cruikshank, 2005) ที่แทรกซึมในทุกชนชั้น เพศและอายุ จนกลายเป็นความทรงจำของสังคมและส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ (ลอร่า ลี, 2551)

ในหนังสือ ประวัติศาสตร์หยาดฝน (2561 น. 29) ผู้แต่ง ซินเธีย บาร์เน็ตต์ บรรยายถึงความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างฝนและสังคมมนุษย์ไว้อย่างสวยงามดังนี้:

...ทุกคนชอบพูดถึงฝน ฝนเป็นหัวข้อสนทนาของเราได้เสมอไม่ว่าจะตกมากไปหรือน้อยไปก็ตาม ทั้งยังเป็นช่องทางให้เราได้สื่อสารกันทั้งในแบบที่ลึกซึ้งเหมือนคำอธิษฐานและศิลปะในแบบจริงจังเหมือนเศรษฐศาสตร์หรือแบบผ่อนคลายเป็นกันเองเหมือนบทสนทนาของคนแปลกหน้าที่ติดพายุด้วยกัน ฝนทำให้เรารู้สึกเป็นพวกเดียวกันในการเผชิญหน้ากับธรรมชาติไม่ก็อย่างที่เรายังคงควบคุมไม่ได้แต่ต้องประสบพบเจอเป็นประจำ ฝนอาจเปลี่ยนย่านชานเมืองหรือแม้แต่เมืองใหญ่ให้ดูน่าเว้าไร้ระเบียบได้ ขณะยืนตัวงอหลับนอนอยู่กับเพื่อนมนุษย์คนอื่นใต้ร้านก๋อสร้าง เราก็ค้นพบกันจากความทรงจำและปริศนาสายฝนที่ทิ้งกระดุนพลัง ทำให้สับสนและมอบชีวิตให้กับเรา

ฝนมีชีวิต และจังหวะชีวิตของฝนก็ทำให้สังคมมีชีวิตชีวาด้วยเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงของอากาศอาจนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางร่างกายและจิตใจ เช่น เกษตรกรในรัฐนิว เซาท์ เวลส์ ออสเตรเลีย (Head, Atchison, Gates, & Muir, 2011) และในคอร์นวอลล์ สหราชอาณาจักร (Geoghegan & Leyshon, 2012) รู้สึกเครียดกังวล นอนไม่หลับ หลังจากสภาพอากาศรุนแรงกระทบพืชพรรณเสียหาย ในรัฐแทสเมเนีย ออสเตรเลีย หิมะบนยอดเขาที่บางลงเรื่อยๆ ทำให้ไม่สามารถไปเดินเขาหรือเล่นสกีได้ดังเคย ประชาชนรู้สึกเสียใจและกังวล เพราะอัตลักษณ์ของเมืองสูญเสียไปกับอากาศที่เปลี่ยนแปลง (Gorman-Murray, 2010)

คนธรรมดาทั่วไปมักต้องตีความลมฟ้าอากาศจากสิ่งรอบข้างเพื่อประกอบการตัดสินใจ ไม่ใช่จากข้อมูลพยากรณ์อากาศเสมอไป ที่อินเดีย เกษตรกรผู้ปลูกแอปเปิ้ลพูดถึงอากาศเปลี่ยนแปลงในเชิงการออกผล และคุณภาพของแอปเปิ้ล มากกว่าที่จะพูดถึงอุณหภูมิโดยตรง (Vedwan & Rhoades, 2001) งานศึกษาที่อียิปต์ของเจสสิกา บาร์นส์ (Barnes, 2015) พบว่าเมื่อนักวิทยาศาสตร์พูดถึงการเปลี่ยนแปลงปริมาณน้ำฝน เกษตรกรผู้ร่อนน้ำจากชลประทานกลับเข้าใจการเพิ่ม-ลดของน้ำจากการควบคุมการเปิด-ปิดเขื่อนแทน

เช่นเดียวกันกับแม่ฮ่องสอนของ ฟอร์ไซธ์และเอแวนส์ (Forsyth & Evans, 2013) พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงไม่ได้ตีความปัญหาหน้าท่วมฉับพลันในเชิงกายภาพและพยายามป้องกันน้ำท่วมโดยตรงดังที่นักวิชาการคาดไว้ แต่พวกเขากลับแก้ปัญหาด้วยการปรับปรุงระบบการผลิตอาหารให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งสามตัวอย่างชี้ให้เห็นว่ามนุษย์เข้าใจอากาศและการเปลี่ยนแปลงของฝนจากผัสสะและกิจกรรมในชีวิตประจำวันในท้องถิ่นของตน นี่เป็นประเภทของความรู้ที่แตกต่างกันชัดเจนเทียบกับการอ่านตำรา หรือ การอ่านค่าจากเทอร์โมมิเตอร์ที่ตัดขาดจากสภาพแวดล้อมโดยรอบ (Ingold & Kurtilla, 2000)

ต้องไม่ลืมว่าสภาพอากาศมักจะถูกตีความภายในกรอบบริบททางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาของพื้นที่หนึ่งๆเสมอ ดังเช่นชาวบ้านในรัฐนอร์ท แคโรไลนา (Rice, Burke, & Heynen, 2015) และในจีน (Bumham, Ma, & Zhang, 2015) เข้าใจว่าภัยพิบัติทางอากาศที่เกิดบ่อยครั้งและรุนแรงขึ้น มีสาเหตุมาจากพื้นที่ป่ารอบข้างที่ถูกเปลี่ยนให้เป็นที่อยู่อาศัยและเป็นพื้นที่เพาะปลูกตามลำดับ ไม่ใช่เพราะภูมิอากาศของโลกเปลี่ยน เช่นเดียวกัน ชาวบ้านทิเบตที่อธิบายการละลายของหิมะว่าเกิดจากการลงโทษของเทพเจ้า เพราะนักท่องเที่ยวนำมาลบล้างและทำลายธรรมชาติ (Byg & Salick, 2009)

อากาศซึมลึกไปถึงระดับความเชื่อ ศาสนาและจิตใจจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เมื่ออากาศเปลี่ยน คนจึงรู้สึกว่าจะต้องแสดงความรับผิดชอบ การศึกษาของ รูดิแอก-กูลด์ (Rudiak-Gould, 2012) ที่สาธารณรัฐหมู่เกาะมาร์แชลล์พบว่าในปรัชญาของคนที่นี่ สังคมมนุษย์และธรรมชาติที่เป็นสิ่งเดียวกัน (ตรงข้ามกับปรัชญาตะวันตก) ผนวกอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า “จักรวาล” สำหรับจักรวาลที่เสื่อมถอยลงเรื่อยๆ (ที่เกิดจากปัญหาอากาศเปลี่ยนแปลง หรือการคลิบคลานเข้ามาของสังคมวัตถุนิยม ฯลฯ) จะต้องรับผิดชอบและแก้ปัญหาโดยคนท้องถิ่นเอง ไม่ใช่โดยคนจากประเทศอื่น ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น ชาวบ้านทิเบตเชื่อว่าการที่มนุษย์ (ชาวบ้าน รัฐบาล และนักท่องเที่ยวน) เคารพธรรมชาติและเทพเจ้าตามหลักพุทธศาสนา จะช่วยทำให้ได้หิมะกลับคืนมาดังเดิม (Byg & Salick, 2009) เช่นเดียวกันกับที่จังหวัดน่าน ชยา วรธนะภูติพบว่า การนับถือพุทธ-ผีนำมาซึ่งการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศที่ซับซ้อน ทั้งในระดับวัตถุ จิตใจและศีลธรรม ชาวบ้านบางคนเลือกทำพิธีกรรมขอพรจากเทวดา บ้างทำใจและปรับตัวกับเพื่ออยู่ร่วมกับความไม่เที่ยง บ้างต้องการย้อนกลับไปหาอดีตเมื่อครั้งที่ระดับจิตใจคนสูงส่งกว่าปัจจุบัน (Vaddhanaphuti, 2017)

สำหรับทั้งสามกรณีศึกษา ดูเหมือนว่าศีลธรรมที่เสื่อมถอยของคนในหมู่บ้านเล็กๆจะเป็นต้นเหตุที่แท้จริงของสังคมและสิ่งแวดล้อมที่แยลงเรื่อยๆในปัจจุบัน และคนท้องถิ่นเหล่านี้ต้องรับผิดชอบ ทั้งนี้ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี และ ธรณ์ อารังนาวาสวัสดิ์ (2550) ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า รากของปัญหาที่แท้จริงเกิดจากการที่มนุษย์ยกตนขึ้นเหนือและออกห่างจากธรรมชาติ การแก้ปัญหาจึงเริ่มจากการขัดเกลาจิตใจให้เป็นคนดี ถ่อม

ตนและรับผิดชอบต่อโลกใบนี้ที่ร้อยถักขึ้นจากสายใยระหว่างมนุษย์ ผีसाงเทวดาและธรรมชาติ ไม่เกี่ยวข้องกับอะไรเลยกับการลดก๊าซเรือนกระจก

ตัวอย่างที่กล่าวมาทั้งหมดชี้ให้เห็นว่าฟ้าฝนและฤดูกาลเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนๆหนึ่งอย่างแท้จริง อากาศจับจ้องและบันทึกจังหวะชีวิตของเราเอาไว้ และในขณะที่เดียวกันเราก็เก็บช่วงจังหวะหนึ่งๆ ของอากาศไว้ในความทรงจำ คงไม่ต่างจากเพลงหรืออาหารจานโปรดที่ทำให้นึกย้อนถึงเหตุการณ์สำคัญในชีวิต ไม่ว่าจะอ่านอากาศหรืออ่านคน ก็จะได้คำตอบว่าวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของฤดูกาลนั้นสร้างกันและกันเสมอมา แยกกันไม่ออก อากาศที่เปลี่ยนจึงเหมือนเป็นการตั้งคำถามถึงระดับศีลธรรมและความรับผิดชอบของมนุษย์ที่มีต่อโลก ซึ่งเป็นพื้นฐานปรัชญาชีวิตที่จำเป็นต่อความร่วมมือในการลดก๊าซเรือนกระจกและปรับตัว และปรัชญาดังกล่าวนี้ก็มักจะถูกกลืน (Darlington, 2014) คำถามที่น่าสนใจคือกรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจะอย่างไรกับหลักฐานเหล่านี้ที่ปรากฏอยู่ทั่วโลก

ภูมิอากาศและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ : ว่าด้วยการเดินทางของความรู้และวาทกรรม

ฝนในแต่ละปีตกไม่เหมือนกัน บางปีมาเร็ว บางปีตกแล้วทิ้งช่วง แต่ในระยะยาวหลายสิบปี พฤติกรรมของฝนอาจมีรูปแบบที่คาดการณ์ได้ ในศัพท์เทคนิคเราเรียกภาพรวมของอากาศประจำสถานที่หนึ่งๆว่า “ภูมิอากาศ” (climate) มีหลากหลายวิธีในการอ้างอิงการเปลี่ยนแปลง เช่น การสังเกต ความทรงจำและประสบการณ์ แต่ในทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้มีมาตรฐานสากล จำเป็นต้องใช้ค่าเฉลี่ยระยะยาวเชิงสถิติของลมฟ้าอากาศเหนือพื้นที่นั้นๆ

ด้วยความก้าวหน้าและการแพร่กระจายอย่างกว้างขวางของความรู้วิทยาศาสตร์ตลอดกว่าสองร้อยปีที่ผ่านมา ทำให้มีการติดตั้งสถานีตรวจวัดอากาศไว้ตามเมืองต่างๆทั่วโลก เพื่อบันทึกลักษณะสภาพอากาศท้องถิ่นอย่างละเอียด ด้วย เทอร์โมมิเตอร์ บาโรมิเตอร์ เครื่องวัดปริมาณน้ำฝน ฯลฯ ทำให้ไดอารี่ที่เขียนบรรยายถึงสภาพอากาศในแต่ละวัน หรือแม้แต่ปฏิทินโหราศาสตร์ ถูกแทนที่ด้วยข้อมูลจากอุปกรณ์วิทยาศาสตร์ (Anderson, 2005) ข้อมูลเชิงตัวเลขประจำพื้นที่เหล่านี้ได้รับการประมวลผลทางสถิติเพื่อหาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 30 ปี ประจำจังหวัด ประเทศและระดับโลก และมีการใช้แบบจำลองภูมิอากาศเพื่อคาดการณ์ภูมิอากาศในอนาคต

ทั้งหมดนี้หมายความว่า ลมฟ้าอากาศ (พื้นบ้าน ส่วนตัว) และภูมิอากาศ (วิทยาศาสตร์ สากล) มีความแตกต่างกันชัดเจนในเรื่องของแหล่งที่มาของข้อมูล วิธีการประมวลผลข้อมูล และในเรื่องของระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลง (Ingold & Kurtilla, 2000) ในประการแรกและประการที่สอง ลมฟ้าอากาศสามารถรับรู้ได้จากประสบการณ์และความทรงจำ ข้อมูลเชิงคุณภาพสั่งสมในรูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ภูมิอากาศอยู่ในรูปของข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากสถานีตรวจวัด มนุษย์ได้แต่เพียงตีความทางค่าสถิติเท่านั้น ไม่สามารถรับรู้ได้จากความรู้สึกประการที่สาม ลมฟ้าอากาศและภูมิอากาศหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับวินาทีถึงฤดูกาล และในระดับทศวรรษถึงศตวรรษตามลำดับ บาร์เนตต์ (2561 น. 135) อธิบายไว้ว่า “ภูมิอากาศคือนิสัยที่แท้

จริงของบรรยากาศ ลมฟ้าอากาศคืออารมณ์ของภูมิอากาศในแต่ละวันและแต่ละสถานการณ์” ดังที่ไมค์ ฮูล์ม ได้กล่าวไว้ว่าจริงๆแล้ว ภูมิอากาศก็คือมโนทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อใช้ทำความเข้าใจกับความ “ปกติ” ของสภาพลมฟ้าอากาศนั่นเอง (Hulme, 2015) ที่สำคัญ ความ(ไม่)ปกตินั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานความรู้ของใครและในบริบทใด

ภูมิอากาศมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา นับตั้งแต่โลกมีชั้นบรรยากาศ แต่ “การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ” หรือ climate change ที่นักวิทยาศาสตร์กล่าวถึงนั้นมักจะหมายถึงความผิดปกติอย่างมีนัยสำคัญของอุณหภูมิโดยเฉพาะตลอดสองร้อยปีที่ผ่านมาหลังจากยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม กิจกรรมของมนุษย์ (นอกเหนือจากกระบวนการทางธรรมชาติ) เป็นปัจจัยเร่งให้ปริมาณก๊าซเรือนกระจกมีความเข้มข้นสูงขึ้นจากการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล (IPCC, 2014) ล่าสุดองค์การนาซาพบว่าอุณหภูมิโลกประจำปี 2561 สูงขึ้นกว่าค่าเฉลี่ยสามสิบปีอยู่ถึง 0.9 องศาเซลเซียส (NASA, 2018) เมื่ออุณหภูมิเปลี่ยนแปลง (ทั้งเพิ่มและลด) จึงก่อให้เกิดความผันผวนของฝน ลม การทำงานของมหาสมุทร เป็นต้น

ปัจจุบัน ข้อมูลวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เป็นทางการส่วนใหญ่จะถูกรวบรวมไว้โดยคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Intergovernmental Panel on Climate Change) ซึ่งเป็นหน่วยงานภายใต้กรอบอนุสัญญาฯ การเดินทางแพร่กระจายทั่วโลกอย่างไหลลื่นขององค์ความรู้วิทยาศาสตร์นี้เอื้อให้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศถูกทำให้ “เห็น” อย่างพร้อมเพรียงและเป็นสากลผ่านตัวเลขและกราฟ (Rudiak-Gould, 2013) เฉกเช่นในภาพยนตร์ The Inconvenient Truth สิ่งที่น่าสนใจคือว่า ในการเปลี่ยนโฉมจากลมฟ้าอากาศมาเป็นภูมิอากาศและจนกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทำให้ต้องแทนความรู้สึกด้วยตัวเลข รวบรวมและลดทอนความหลากหลายของความรู้ลมฟ้าอากาศท้องถิ่นที่มีนับร้อยนับพันให้เหลือเพียงแค่ว่าความรู้ของผู้เชี่ยวชาญเพียงกลุ่มเดียว อาจกล่าวได้ว่าการประมวลผลเชิงปริมาณและการสร้างมาตรฐานของข้อมูลภูมิอากาศโลกเป็นการถอดถอนอากาศออกจากท้องถิ่นของมัน ที่ซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งความหมายทางวัฒนธรรม (Hulme, 2008)

ผลพลอยได้อันดับแรกจากการพยายามทำความเข้าใจการทำงานของระบบภูมิอากาศของโลกใบนี้ผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ก็คือ อากาศที่ถูกคิดและคำนวณ กลายเป็นเพียงวัตถุไร้ซึ่งวัฒนธรรมและความรู้สึกของมนุษย์ และไร้รากที่ยึดติดกับภูมิทัศน์ เมื่อลดรูปให้เหลือเพียงตัวเลข กราฟ หรือสัญลักษณ์ที่เป็นภาษาสากล อากาศท้องถิ่นจึงสามารถเดินทางได้ทั่วโลกผ่านสื่อประเภทต่างๆ ทำให้เราเริ่มรับรู้อากาศจากต่างแดนมากขึ้น อากาศที่เดิมเคยเป็นของท้องถิ่น ที่คนนอกต้องเข้าไปแสวงหา ได้กลายเป็นสมบัติสาธารณะที่ใครๆก็สามารถเข้าถึงได้ (Hulme, 2008)

ผลพลอยได้ที่สองก็คือการสร้างความหมายและจินตนาการใหม่ อากาศแฝงไว้ซึ่งอุดมการณ์ มีนัยที่ซับซ้อนและลุ่มลึกเกินกว่าแค่การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพหรือในเชิงตัวเลข เช่นประโยคที่กล่าวว่า “เพราะอากาศหนาวเย็น คนเหนือจึงมีนิสัยอ่อนช้อย ในขณะที่คนใต้มีนิสัยดุตันเพราะอากาศร้อน” หรือแม้แต่คำว่า “การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ” ก็ได้กลายเป็นวาทกรรมถูกนำไปโยงกับผู้เชี่ยวชาญและนักการเมืองที่ทั้งสนับสนุนและปฏิเสธข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ ฮาตุคาร์บอน ตัวเลข 2.5 องศาเซลเซียส หมีขั้วโลก วันโลก

สลาย และภาพจำอื่นๆอีกมากมาย เพื่อตอบสนองอุดมการณ์ (ทั้งดีและร้าย) ของคนหลากหลายกลุ่ม จะเห็นว่าสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ผู้กระทำต่างๆ อุดมการณ์ และสิ่งของเครื่องมืออุปกรณ์ ล้วนประกอบกันให้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนรูปจากมิติทางกายภาพเป็นการเมือง มีความหมายและนัยใหม่ที่เกินกว่าตัวของมันเอง ขึ้นอยู่กับว่าใครนำไปใช้อย่างไร (Head & Gibson, 2012; Hulme, 2008)

นับแต่อดีตมา มีจินตนาการ พิธีกรรมและความเชื่อมากมายเกี่ยวกับท้องฟ้า ชีวิตและวัฒนธรรมของคนทุกคนพัวพันอยู่ในอากาศที่ขยับเขยื้อนไม่เคยหยุดนิ่ง อากาศที่ดูเหมือนว่างเปล่านั้นจึงเป็นพื้นที่แห่งชีวิตที่อยู่ในรูปของคำกิริยาตลอดเวลา แต่การเปลี่ยนโฉมจากลมฟ้าอากาศมาเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศก็คือการที่อากาศถูกแยกออกจากชีวิต ลังคมและประวัติศาสตร์ของพื้นที่หนึ่ง แล้วจึงถูกนำมาหลอมรวมกันให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมอีกครั้งในรูปแบบใหม่ที่ไม่เหมือนเดิม คำถามก็คือ กระบวนการใดทำให้เกิดปรากฏการณ์เช่นนี้ และอากาศนั้นยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอยู่หรือไม่

ใครที่บอกว่าเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับมนุษย์นั้นผิดถนัด เพราะไม่ว่าจะพยายามแยกอากาศออกจากสังคมมนุษย์เพียงใด ความพยายามที่จะให้เกิดการแยกนั้นก็ยังคงอิงพื้นฐานความคิดของมนุษย์อยู่ดี มนุษย์ไม่ได้มองไปบนฟ้าด้วยสายตาเปล่า แต่ด้วยแว่นตาวัฒนธรรมเพื่อใช้ทำความเข้าใจอากาศในบริบทของตน มีประเด็นที่น่าขบคิดอยู่สองประการ ประการแรก อากาศที่เปลี่ยนในเชิงกายภาพนั้นส่งผลต่อกิจกรรมของมนุษย์ และพวกเขาก็พยายามปรับตัวให้อยู่รอด (แม้ไม่สำเร็จทุกครั้งไป) และในทางกลับกัน วิวัฒนาการของมนุษย์ก็มีผลกระทบต่อระบบภูมิอากาศเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการตัดไม้ทำลายป่า หรือการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล ประการที่สอง แต่ละสังคมอ่าน คิดและพูดถึงอากาศไม่เหมือนกัน บ้างผูกเข้ากับ ความเชื่อเรื่องเทพเจ้า บ้างอ้างตำราวิทยาศาสตร์ แต่ต้องไม่ลืมว่าองค์ความรู้นั้นมีวิวัฒนาการเสมอ ทำให้ในแต่ละยุคและแต่ละวัฒนธรรมอธิบายปรากฏการณ์บนท้องฟ้าเดียวกันไม่เหมือนกัน หมายความว่า แม้อากาศจะไม่เปลี่ยนแปลงในเชิงกายภาพ (ซึ่งก็เป็นไปไม่ได้) จินตนาการของมนุษย์ที่มีต่ออากาศก็ยังคงเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาและตามสถานที่ที่อยู่ หากการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ คำจำกัดความของภูมิอากาศก็คงเป็นความพยายามของมนุษย์ในการจัดระเบียบธรรมชาติของอากาศอันยุ่งเหยิงนั่นเอง แต่ท้ายที่สุดแล้วก็มักจะพบว่ามนุษย์ไม่สามารถทำให้ทั้งอากาศและวัฒนธรรมมีเสถียรภาพได้เลย (Hulme, 2015) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจึงเป็นเรื่องของมนุษย์ทั้งในเชิงกายภาพและจินตภาพ

นัยสำคัญต่ออนุสัญญาสหประชาชาติ ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ปัจจุบัน การลดก๊าซเรือนกระจกและการปรับตัวเป็นแนวทางหลักในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศภายใต้กรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ อย่างไรก็ตาม ต้องไม่ลืมว่ายังมีอีกหลายร้อยล้านคนที่ยังไม่ทราบข้อมูลวิทยาศาสตร์และแนวทางปฏิบัติสากลดังกล่าวอย่างลึกซึ้ง และยังคงตอบสนองต่ออากาศที่เปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของความรู้ ความเชื่อ และวิถีชีวิตของพวกเขาต่อไป อีกทั้งยังมีอีกหลายล้านคนที่มองว่าปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่ไกลเกินเอื้อม ไม่สำคัญ หรือไม่ใช่น้ำที่ของตน

ที่ต้องรับผิดชอบ (Lorenzoni, Nicholson-Cole, & Whitmarsh, 2007) ผู้เขียนมีความเห็นว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทั่วโลกจะต้องลงทุนด้านการศึกษาและเผยแพร่ความรู้วิทยาศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แต่ต้องเพื่อพื้นที่ให้กับความเข้าใจแบบพื้นบ้านด้วย และผู้เขียนไม่เชื่อว่า เมื่อประชาชนมีความรู้ อย่างถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์ พวกเขาจะตอบสนองได้อย่างถูกต้องวิธีโดยทันทีและพร้อมเพียง นั่นเป็นเพราะแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างในการรับรู้ความเสี่ยงและในจุดประสงค์ของการตอบสนอง และอาจเปลี่ยนพฤติกรรมยาก (Adger et al., 2009)

ผู้เขียนกำลังเสนอว่า กระบวนการสื่อสารและการให้ความรู้จำเป็นต้องดำเนินการในลักษณะเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างผู้สื่อสารและผู้รับสาร หมายความว่าอนุสัญญาฯ ในฐานะตัวแทนสถาบันระหว่างประเทศที่มีอำนาจในการกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งนักวิชาการและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการในฐานะผู้สื่อสาร ควรจะต้องเปิดกว้าง ยืดหยุ่นและยอมรับกับความหลากหลายของความรู้ ไม่ตัดลึนความรู้ของกลุ่มอื่นไปล่วงหน้าด้วยเพราะความไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ยอมให้ความรู้วิทยาศาสตร์ที่สื่อสารออกไปมีการคลาดเคลื่อนบ้างเพื่อรักษาบริบทท้องถิ่นเอาไว้ให้ผู้รับสารมีอะไรยึดเหนี่ยว เปิดโอกาสให้ความรู้ประเภทอื่นมีอิสระ มีสิทธิ์มีเสียงในการอธิบายและแก้ปัญหาในแนวทางของตนภายใต้เป้าหมายใหญ่ร่วมกัน (Beck et al., 2014)

แนวทางดังกล่าวไม่ใช่อะไรใหม่ เพราะเป็นคำแนะนำที่คณะทำงานของสหประชาชาติที่ดูแลปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ได้เรียนรู้มาแล้ว เช่น เวทีวิทยาศาสตร์-นโยบายระหว่างรัฐบาลว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพและบริการจากระบบนิเวศ หรือ Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (Beck et al., 2014) ซึ่งก็เทียบเท่ากับน้องสาวของคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นอกจากนี้ ผู้เขียนก็หวังว่าเนื้อหาในบทความนี้จะ เป็นประโยชน์สำหรับการปรับปรุงในอนาคตของแผนแม่บทว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (พ.ศ. 2558–2593) และ รายงานสังเคราะห์และการประมวลผลสถานภาพองค์ความรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (TARC) ในบริบทของประเทศไทย

ทั้งนี้ ผู้เขียนมิได้ต่อต้านวิทยาศาสตร์ หรือ ต่อต้านการแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ผู้เขียนเพียงต้องการยกคุณค่าของของมิติเชิงวัฒนธรรมของลมฟ้าอากาศขึ้นมาให้มีความสำคัญเทียบเคียงความรู้วิทยาศาสตร์ ซึ่งนั่นก็คือประชาธิปไตยของความรู้นั่นเอง (Adger et al., 2013) เพราะการแก้ปัญหา ระดับโลก ต้องการมากกว่าแค่วิทยาศาสตร์ เราต้องการการบูรณาการศาสตร์สายวิทย์และศิลป์ โดยความร่วมมือจากทั้งนักวิทยาศาสตร์ นักสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา นักปรัชญา ผู้นำทางศาสนา กลุ่มภาครัฐ นักการเมือง เอกชนและประชาคม (Donner, 2007)

อ้างอิง

- Adger, W. N., Barnett, J., Brown, K., Marshall, N., & O'Brien, K. (2013). Cultural dimensions of climate change impacts and adaptation. *Nature Climate Change*, 3(2), 112–117.
- Adger, W. N., Dessai, S., Goulden, M., Hulme, M., Lorenzoni, I., Nelson, D. R., ... Wreford, A. (2009). Are there social limits to adaptation to climate change? *Climatic Change*, 93(3–4), 335–354.
- Anderson, K. (2005). *Predicting the Weather*. London: University of Chicago Press.
- Barnes, J. (2015). Scale and Agency: Climate change and the Future of Egypt's water. In J. Barnes & M. R. Dove (Eds.), *Climate Cultures: Anthropological Perspectives on Climate Change* (pp. 127–145). London: Yale University Press.
- Barnes, J., & Dove, M. R. (2015). *Climate Cultures: Anthropological Perspectives on Climate Change*. (J. Barnes & M. R. Dove, Eds.). London: Yale University Press.
- Beck, S., Borie, M., Chilvers, J., Esguerra, A., Heubach, K., Hulme, M., ... Goerg, C. (2014). Towards a Reflexive Turn in the Governance of Global Environmental Expertise The Cases of the IPCC and the IPBES. *GAIA*, 2(23), 80–87.
- Burnham, M., Ma, Z., & Zhang, B. (2015). Making sense of climate change: Hybrid epistemologies, socio-natural assemblages and smallholder knowledge. *Area*, 48(1), 18–26.
- Byg, A., & Salick, J. (2009). Local perspectives on a global phenomenon-Climate change in Eastern Tibetan villages. *Global Environmental Change*, 19(2), 156–166.
- Cruikshank, J. (2005). *Do glaciers listen?: local knowledge, colonial encounters, and social imagination*. British Columbia: UBC Press.
- Darlington, S. (2014). Environmental Justice in Thailand in the Age of Climate Change. In B. Schuler (Ed.), *Environmental and Climate Change in South and Southeast Asia*. London: Brill.
- Donner, S. D. (2007). Domain of the Gods: an editorial essay. *Climatic Change*, 85(3–4), 231–236.
- Forsyth, T., & Evans, N. (2013). What is Autonomous Adaption? Resource Scarcity and Smallholder Agency in Thailand. *World Development*, 43, 56–66.
- Geoghegan, H., & Leyshon, C. (2012). On climate change and cultural geography: Farming on the Lizard Peninsula, Cornwall, UK. *Climatic Change*, 113(1), 55–66.
- Gorman-Murray, A. (2010). An Australian Feeling for Snow: Towards Understanding Cultural and Emotional Dimensions of Climate Change. *Cultural Studies Review*, 16(1), 60–81.
- Harley, T. (2003). Nice weather for the time of year: The British obsession with the weather. In S. Strauss & B. Orlove (Eds.), *Weather, climate, culture* (pp. 103–118). London: Berg.
- Head, L., Atchison, J., Gates, A., & Muir, P. (2011). A Fine-Grained Study of the Experience of Drought, Risk and Climate Change Among Australian Wheat Farming Households. *Annals of the Association of American Geographers*, 101(5), 1089–1108. <https://doi.org/10.1080/00045608.2011.579533>

- Head, L., & Gibson, C. (2012). Becoming differently modern: Geographic contributions to a generative climate politics. *Progress in Human Geography*, 36(6), 699–714.
- Hulme, M. (2008). Geographical work at the boundaries of climate change. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 33(1), 5–11.
- Hulme, M. (2015). Climate and its changes: a cultural appraisal. *Geo: Geography and Environment*, 2(1), 1–11.
- Ingold, T., & Kurtilla, T. (2000). Perceiving the Environment in Finnish Lapland. *Body & Society*, 6(3–4), 183–196.
- IPCC. (2014). *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (eds.)]. Geneva, Switzerland: IPCC.
- Lorenzoni, I., Nicholson-Cole, S., & Whitmarsh, L. (2007). Barriers perceived to engaging with climate change among the UK public and their policy implications. *Global Environmental Change*, 17(3–4), 445–459.
- NASA. (2018). *Global Climate Change: Vital Signs of the Planet*. Retrieved June 11, 2018, from <https://climate.nasa.gov/vital-signs/global-temperature/>
- Rice, J. L., Burke, B. J., & Heynen, N. (2015). Knowing Climate Change, Embodying Climate Praxis: Experiential Knowledge in Southern Appalachia. *Annals of the Association of American Geographers*, (March), 1–10.
- Rudiak-Gould, P. (2012). Promiscuous corroboration and climate change translation: A case study from the Marshall Islands. *Global Environmental Change*, 22(1), 46–54.
- Rudiak-Gould, P. (2013). “We Have Seen It with Our Own Eyes”: Why We Disagree about Climate Change Visibility. *Weather, Climate, and Society*, 5(2), 120–132.
- Strauss, S., & Orlove, B. S. (2003). *Weather, climate, culture*. (S. Strauss & B. S. Orlove, Eds.). Oxford: BERG.
- Vaddhanaphuti, C. (2017). *Experiencing and Knowing in the Fields: How Do Northern Thai Farmers Make Sense of Weather and Climate-change?* King’s College London.
- Vedwan, N., & Rhoades, R. E. (2001). Climate change in the Western Himalayas of India: a study of local perception and response. *Climate Research*, 19(2), 109–117.
- ชินเฮีย บาร์เนตต์. (2561). *ประวัติศาสตร์หยาดฝน*. (พลอยแสง เอกญาติ, Ed.). กรุงเทพมหานคร: openworlds.
- ลอรา ลี. (2551). *ลมฟ้าอากาศพลิกประวัติศาสตร์โลก*. (คุณากร วาณิชย์วิรุฬห์ แปล, Ed.). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเด็ก.
- ว วชิรเมธี, & ธรรม์ อัจฉรวาสวัตต์. (2550). *โลกร้อน ธรรมะเย็น*. กรุงเทพมหานคร: บ้านพระอาทิตย์.